

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

VI. ULUSLARARASI
ŞEYH ŞA'BAN-I VELÎ SEMPOZYUMU
-YESEVİLİK-

23-25 KASIM 2018

Kastamonu Üniversitesi
VI. Uluslararası Şeyh Şaban-ı Vefî Sempozyumu
(Yesevîlik)

Editörler:

Dr. Öğr. Ü. Cengiz ÇUHADAR

Dr. Öğr. Ü. Mustafa AYKAÇ

Arş. Gör. Erhan Salih FİDAN

Arş. Gör. Yusuf KOÇAK

Kapak Tasarımı:

Dr. Öğr. Ü. Köksal BİLİRDÖNMEZ

Kastamonu Üniversitesi

ISBN: 978-605-4697-22-9

Aralık 2018, Kastamonu

Baskı: Kastamonu Üniversitesi Matbaası

Eserde yayımlanan bildiri metinlerinde ileri sürülen görüşlerin ilmî ve hukukî sorumluluğu bildiri sahiplerine aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Her hakkı saklıdır.

AHMED YESEVÎ İLE HACI BEKTAŞ VELÎ İLİŞKİSİNE DAİR BAZI DÜŞÜNCELER

Some Considerations With Regard To The Relationship Between Ahmed Yesevi And Hacı Bektash Veli

Harun YILDIZ*

Özet

Aslında hayatı ve yaşadığı dönem ile ilgili halen bilinmeyen pek çok konu olmakla birlikte Ahmed Yesevî, Orta Asya Türklerinin dinî-tasavvufî yaşamında tarih boyunca derin ve geniş etkileri olan, bu yüzden Pîr-i Türkistan şeklinde anılan önemli bir mutasavvıf/düşünürdür. Ahmed Yesevî'nin Türklerin İslamlaşma sürecinde ciddi etkileri olmuş ve bu süreci güzel ve etkili bir şekilde yönetmiştir. O, bu süreçte özellikle kırsal kesimde yaşayan göçebe Türkler arasında, İslam'ın doğru biçimde anlaşılması ve göçebe Türkmen çevrelerin de anlayacakları biçimde sunulmasını sağlamıştır. Yine o, hem düşünce yapısı, hem de yaşam tarzı ile Türklerin İslam'ı anlaması, yorumlaması ve dinî-tasavvufî yaşamları üzerinde yüzyıllar boyunca etkilerini derinden göstermiştir. Hacı Bektaş Velî ise, hemen hemen aynı coğrafyanın insanı olmakla birlikte yaşamının önemli bir kısmını Anadolu'da geçirmiştir. Onun Anadolu'da yaşadığı dönem, Anadolu'nun dinî ve kültürel tarihi açısından bir geçiş ve oluşum dönemi olup bu coğrafyadaki tarihsel ve sosyal yapının şekillenmesinde önemli bir dönemdir.

Hacı Bektaş Velî'nin düşünce ve kültür dünyasında Horasan bölgesinde etkili olan Horasan Melâmetîlik anlayışı ile özellikle Ahmed Yesevî ile çevresinin fikir ve öğretilerinin büyük bir etkisi vardır. Ancak, burada konumuz açısından tartışmaya değer olan şey, her iki düşünür arasında kabul edilen etkileşim ve bu etkileşimi ortaya çıkaran ilişki, acaba gerçekten bilfiil yaşanmış olan bir ilişki midir? yani aralarında bir pîr-mürîd ilişkisi mi vardır? yoksa böyle bir şey söz konusu olmayıp her ikisi arasında var olduğu ifade edilen bu ilişki ile kastedilen şey, bir fikir birliği ve manevî değerlerdeki ortaklıktan mı ibarettir? Acaba Hacı Bektaş Velî, Ahmed Yesevî'nin etkilemiş olduğu genç bir öğrencisi midir? İşte bu noktada bu bildiride Hacı Bektaş Velî ile Ahmed Yesevî arasındaki ilişkiler, değişik boyutlarıyla ele alınacak, bu ilişkilerin dayanmış olduğu tarihsel ve kültürel temeller, özellikle vilâyet-nâme üzerinden ele alınarak bazı analizler yapılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî, Horasan Melâmetîliği, Vilâyet-nâme, Ahlak merkezli din anlayışı.

Abstract

Although there are still many unknowns about the life of Ahmed Yesevi and the period he lived, Ahmed Yesevi is an important Sufi / thinker who has profound and widespread influence in the religious-mystic life of the Central Asian Turkish communities throughout history. That's why, he is known as Pîr-i Turkestan. He had serious influences on the Islamization process of Turkish people and managed this process beautifully and effectively. He has provided that Islam is understood correctly especially among the nomadic Turkish people living in rural areas and the presentation of nomadic Turkman circles in this process. Hacı Bektash Veli, has spent a considerable part of his life in Anatolia with being a man of almost the same geography. The period in which Hacı Bektash Veli lived in Anatolia is a transitional period and it is an important period in shaping the historical and social structure of this geography.

The Understanding of Khorasan Malamism which has been influential in the Khorasan region and especially the ideas and teachings of Ahmed Yesevi has a great influence on Hacı Bektaş Velî's world of culture and thought. However, is the interaction between the two thinkers and the relationship that reveals this interaction is a relationship that has actually been experienced? or is not that something like that? and what is meant by that is the idea consensus and a partnership

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (hyildiz@omu.edu.tr).

spiritual values between them? At this point, the relations between Hacı Bektash Veli and Ahmed Yesevi will be dealt with it different dimensions in this paper and some analyzes will be carried out by taking into account the historical and cultural bases on which these relations are based, especially on the vilayet-nâme.

Keywords: Ahmed Yesevî, Hacı Bektash Veli, Understanding of Khorasan Malamism, Vilâyet-nâme, Ethic-based understanding of religion.

Giriş

Aslında hayatı ve yaşadığı dönem ile ilgili halen bilinmeyen pek çok konu olmakla birlikte Ahmed Yesevî (562/1166-67), Orta Asya Türklerinin dinî-tasavvufî yaşamında tarih boyunca derin ve geniş etkileri olan, bu yüzden *Pîr-i Türkistan* şeklinde anılan önemli bir mutasavvıf/düşünürdür. Ahmed Yesevî'nin Türklerin İslamlaşma sürecinde ciddi etkileri olmuş ve bu süreci güzel ve etkili bir şekilde yönetmiştir. O, bu süreçte özellikle kırsal kesimde yaşayan göçebe Türkler arasında, İslam'ın doğru biçimde anlaşılması ve göçebe Türkmen çevrelerin de anlayacakları biçimde sunulmasını sağlamıştır. Yine o, hem düşünce yapısı, hem de yaşam tarzı ile Türklerin İslam'ı anlaması, yorumlaması ve dinî-tasavvufî yaşamları üzerinde yüzyıllar boyunca etkilerini derinden göstermiştir. Hacı Bektaş Velî ise, hemen hemen aynı coğrafyanın insanı olmakla birlikte yaşamının önemli bir kısmını Anadolu'da geçirmiştir. Onun Anadolu'da yaşamış olduğu dönem olan 13. yüzyıl, bu coğrafyanın dinî ve kültürel tarihi açısından bir geçiş ve oluşum dönemi olup buradaki tarihsel ve sosyal yapının şekillenmesinde önemli bir dönemdir.

Hacı Bektaş Velî'nin düşünce ve kültür dünyasında Horasan bölgesinde etkili olan *Horasan Melâmetîlik anlayışı* ile özellikle *Ahmed Yesevî ile çevresinin fikir ve öğretilerinin* büyük bir etkisi vardır. Ancak, burada konumuz açısından tartışmaya değer olan şey, her iki düşünür arasında söz konusu olan etkileşim ve bu etkileşimi ortaya çıkaran ilişki, acaba gerçekten bilfiil yaşanmış olan bir ilişki midir? yani aralarında bir pîr-mürîd ilişkisi mi vardır? yoksa böyle bir şey söz konusu olmayıp her ikisi arasında var olduğu ifade edilen bu ilişki ile kastedilen şey, bir fikir birliği ve manevi değerlerdeki ortaklıktan mı ibarettir? İşte bu noktada bu bildiride Hacı Bektaş Velî ile Ahmed Yesevî arasındaki ilişkiler, değişik boyutlarıyla ele alınacak, bu ilişkilerin dayanmış olduğu tarihsel ve kültürel temeller, özellikle *vilâyet-nâme* üzerinden ele alınarak bazı analizler yapılacaktır.

A) Ahmed Yesevî ve Yesevîlik Üzerine

Hayatı ve yaşadığı dönem ile ilgili halen bilinmeyen pek çok konu bulunmakla birlikte Ahmed Yesevî, Orta Asya Türklerinin dinî-tasavvufî yaşamında tarih boyunca derin ve geniş etkileri olan, bu yüzden de *Pîr-i Türkistan* şeklinde anılan önemli bir mutasavvıf/düşünürdür. O, bir geçiş ve oluşum döneminde yaşadığından bu dönemin etki ve tezahürlerini onun üzerinde değişik boyutlarıyla görmek mümkündür. O'nun yaşadığı dönem, İslamlaşma sürecinin şehir merkezlerinde yaşayan yerleşik topluluklar arasında artık önemli ölçüde tamamlandığı, buna karşılık kırsal alanlarda yaşayan göçebe ve yarı göçebe çevrelerde ise henüz tam olarak tamamlanmayıp değişik problemlerle birlikte devam ettiği bir dönemdir.

Ahmed Yesevî, muhtemelen V/XI. yüzyılın sonlarında bugünkü Güney Kazakistan'da Çimkent şehrinin doğusunda bulunan Sayram/bugünkü adıyla İsficâb kasabasında doğmuştur. Araştırmacılar tarafından Hz. Ali soyundan geldiği kabul edilen Ahmed Yesevî'nin önemli bir mutasavvıf olan babası Şeyh İbrahim, Sayram'ın tanınmış olan saygın şahsiyetlerindendi. Annesi Ayşe Hatun da, saygın ve örnek bir insandı. İlk dinî eğitimini babasının yanında alan Ahmed Yesevî, küçük yaşlarda anne ve babasını kaybedince, ablası Gevher/Cevher Şehnaz tarafından yetiştirildi. Daha sonra küçük yaşta ablası ile birlikte bilmediğimiz bir sebeple,

Yesi'ye¹ geldiği ve oraya yerleştiği tahmin edilmektedir. Yesi, o dönemde Kıpçak, Oğuz ve Karluk Türklerinin yaşadığı bir şehirdi. Hoca Ahmed, bu şehre nisbetle Yesevî lakabını almıştır. Yesi'de, efsanevi hocası olan *Arslan Baba*'nın yanında kalarak hem onun teveccüh ve iltifatı ile hayır dualarına mazhar olmuş, hem de tasavvuf eğitimine dair ilk bilgileri ondan alarak yetişmiştir.

Arslan Baba, üzerinde Horasan Melâmetîliğinin etkileri görülen önemli bir sûfi idi. Arslan Baba'nın yanında 16 yıl hizmette bulunan Ahmed Yesevî, farklı boyutlarıyla ondan zâhir ve bâtin ilimleri ile değişik sırları öğrenmişti. Ahmed Yesevî, henüz 23 yaşında iken şeyhi Arslan Baba'nın vefat etmesi üzerine, onun yönlendirmesiyle Mâverâünnehir'in önemli bir dinî merkezi olan Buhara'ya, bir başka rivayete göre de Semerkant'a gelerek buranın medreselerinde eğitimine devam etmiştir.² O dönemde Selçukluların yönetimi altına girmiş olan Buhara'da, Hanefî/Mâtûrîdîler'e ait olan çok sayıda medrese vardı ve bu medreseler, diğer İslam ülkelerinden gelen binlerce öğrenciye ev sahipliği yapmaktaydı.

Ahmed Yesevî, burada yirmi yedi yaşında iken dönemin önde gelen alim ve mutasavvıflarından olan *Yusuf Hemedânî* (535/1140)'ye intisab ederek onun öğrencisi oldu. Hemedânî, esasında şer'î ilimlerde çok derinleşmiş bir hadis alimi idi, aynı zamanda Hanefî bir düşünürdü.³ Bu süreçte hocasını ilim, zühd ve değişik faziletleri ile kendisine örnek almış, hocası gibi şer'î ilimlerde büyük bir vukûf kazanmış ve kendisi de hem ilmi hem de zühdü ile tanınmıştır. Bunlarla birlikte o, hocasıyla birlikte İslam'ı anlatmak amacıyla Türkistan'ın çeşitli şehirlerini dolaşmıştır. Hocasının vefatından sonra ise, bir süre Buhara'daki dergâhın başında bulunarak burada pek çok talebe yetiştirmiş, ardından tekrar Yesi'ye dönerek bir yandan bölgede yaşayan konar-göçer ve köylü kesimlerinin sorunlarıyla ilgilenmeye, öte yandan onlara İslam'ı anlatmaya başlamıştı.⁴ Ayrıca, onun başta *Ebû'n-Necîb Sühreverdî* (563/1168) olmak üzere yaşadığı dönemin Orta Asya ve Horasan'daki sûfileriyle de yakın bağları olduğu görülmektedir.⁵ Öyle ki bu yüzden o, özellikle konar-göçer Türkmen çevrelerde bir hayli popüler ve saygın bir sima haline gelmiştir.

Ahmed Yesevî'nin yaşadığı dönem, halkın pek çok sıkıntı ve musibetle karşı karşıya olduğu bir dönem olup o, "*hikmet*" adı verilen deyişlerini de bu süreçte söylemiştir. Yine, bu karmaşık dönemde Selçuklular, Karahanlılar ve Karahitaylar arasında gerçekleşen kanlı mücadeleleri ve bunların dehşetli sonuçlarını gördüğünden dolayı, hikmetlerinde bu facialara dair düşüncelerini de ifade etmiştir. Ayrıca o, dile getirdiği hikmetleriyle İslam'ın esaslarını tasavvufî ve ahlaki boyutlarıyla birlikte sûfiyâne esasları ve ahlaki ıslahın gerekliliğini anlatmış, dervişlerine sürekli yol göstermiştir.⁶ Böylece o, İslam dininin temel esaslarını şiir dilinde anlatma geleneğini başlatan ilk sûfilerden biri olmuştur.⁷ Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinin dışında kendisinden sonra takipçilerinden biri tarafından kaleme alınan *Fakr-nâme* isimli bir eseri daha vardır.⁸ Ayrıca o, meslek olarak tahtadan kaşık, kepçe ve keşkül yaparak geçimini sağladı. Ahmed Yesevî, kesin olmamakla beraber, 562/1166-67 tarihinde ölmüş ve soyu da, ablasının adını taşıyan kızı Gevher/Cevher Şehnaz ile devam etmiştir. O, Arapça ve Farsça'yı iyi bildiği halde, içinde yaşadığı toplumun dili olan Türkçe'yi çok güzel

¹ Yesi şehrinin bugünkü ismi, Türkistan'dır.

² M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yay., Ank., 2009, s. 85-87.

³ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 89.

⁴ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 87-96.

⁵ Ahmet T. Karamustafa, "Yesevilik, Melâmetilik, Kalenderilik, Vefâilik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Süfîler Kaynaklar-Doktrin-Âyin ve Erkân-Tarikatlar-Edebiyat-Mimari-İkonografi-Modernizm*, (Haz. A. Yaşar Ocak), Türk Tarih Kurumu Yay., Ank., 2005, s. 70.

⁶ Bkz., Hayati Bice, *Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî*, İnsan Yay., İst., 2011, s. 379-386.

⁷ Sönmez Kutlu, *Türkler ve İslâm Tasavvuru*, İSAM Yay., İst., 2011, s. 160.

⁸ Bkz., Abdurrahman Güzel, *Ahmed Yesevî'nin Fakr-Nâme'si Üzerine Bir İnceleme*, Öncü Kitap Yayın, Ank., 2007, s. 71-230; Kemal Eraslan, "Yesevî'nin Fakr-nâme'si", *İÜFTDED.*, XXII, İst., 1977, s. 45-120.

bir şekilde kullanmış, onlara kendi dilleriyle etkili biçimde seslenerek, bu yüzden olsa gerek, onların özellikle ruh dünyalarına her yönden hitab etmeyi başarmıştır. Yine, onun başardığı en önemli işlerden biri, Türk topluluklarının dili başta olmak üzere inanç, kültür ve geleneklerini İslamiyet'in kuralları ile başarılı bir şekilde kaynaştırmasıdır.⁹ Ayrıca o, Köprülü'nün ifade ettiği gibi, bir yandan Horasan Melâmetîliği'nin; diğer yandan ise, Doğu Türkistan ve Seyhun havalisindeki Şîh cereyanların tesiri altında oldukça geniş ve serbest bir tasavvuf felsefesine sahiptir.¹⁰

Ahmed Yesevî'nin yaşadığı XII. yüzyılda Türklerin büyük çoğunluğu daha henüz Müslüman olmamıştı. Bu yüzden Müslüman olan Türklerle, Budist ve Maniheizt Türkler arasında şiddetli mücadeleler cereyan etmekteydi. Ayrıca Müslüman Türk hanedanları arasında iktidar kavgaları olduğu gibi; din alimleri, Hanefiler ve sûfî tarikatlar arasında da değişik çekişmeler ve gereksiz mücadeleler hiç eksik olmuyordu.¹¹ Bu yüzden bu dönemi, sakin, rahat ve İslam'ın yayılması noktasında elverişli bir dönem olarak nitelemek zordur. Bu dönem, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, İslamlaşmanın şehir merkezlerinde yaşayan Türkler arasında artık benimsenerek kökleşmeye başladığı; taşrada ve göçebe/yarı göçebe çevrelerde ise, henüz yerleşmeyip değişik problemleri ile devam ettiği bir dönemdi. İşte bu süreçte Ahmed Yesevî'nin özellikle göçebe/konar-göçer Türkmen toplulukları üzerinde çok büyük bir etkisi olmuş ve bu yüzden kendisinden sonra Türklerin manevî ve ahlakî yaşamı üzerinde yüzyıllar boyunca bu etki, devam etmiştir. Yine bu yüzden *Laçiler* ve *Saçlı İşanlar (Dervişler)* gibi Özbekistan'ın Fergana Vadisi ile Kırgızistan'ın Oş ve Batken gibi şehirlerinde yaşayıp onun deyiş ve zikirlerini günümüze kadar ulaştıran gruplar bulunmaktadır.¹²

Şimdiki tarihsel bilgilerimize göre, önemli ölçüde tasavvufi bir çevre içinde yetişen ve Türk halk Müslümanlığının adı bize intikal etmiş ilk öncüsü olan Ahmed Yesevî'nin çevresinde toplanan kitleler, İslam'a yeni girmiş, ona çok kuvvetli ve samimi bir şekilde bağlanmış konar-göçer yahut köylü Türkler'di ve doğal olarak İslam anlayışları, çok sathî ve şekilci bir karakter arz etmekteydi. Bu yüzden Yesevîlik de, ister istemez bu çevrenin şartlarına intibak etmek ve bu insanların kültürel seviye ve psikolojik durumlarına göre şekillenerek eski Türk kabîlevî gelenekleri ile karışmak durumunda kalmıştı. İşte bu yüzden bu çevrelerde Ahmed Yesevî'nin söylemiş olduğu hikmetli deyişler çok etkili olmuş ve yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılmıştı. Bu deyişler, daha sonra XV. ve XVI. yüzyıllarda farklı Yesevî dervişleri tarafından bazı ilavelerle birlikte derlenerek *Dîvân-ı Hikmet* isimli bir eser meydana getirilmişti.¹³ Bu eser üzerinde çalışan araştırmacılar, eserin şimdilik elimizde bulunan en eski nüshasının XVI veya XVII. yüzyıla ait olduğunu ve eldeki

⁹ Ali Yaman, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevîlik, Alevîlik, Bektaşîlik*, Elips Yay., Ank., 2006, s. 52; ayrıca bkz., Köprülü, *Türk Tarih-i Dînîsi*, (Haz. Metin Ergun), Akçağ Yay., Ank., 2005, s. 147-148; A. Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yay., İst., 1996, s. 36-37.

¹⁰ Köprülü, "Ahmed Yesevî", *İA*, I, İst., 1978, s. 212.

¹¹ Dossay Kenzhetayev, "Hoca Ahmet Yesevi: Yaşadığı Devir, Şahsiyeti, Tarikatı ve Tesiri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, XLIV, Ank. 2007, s. 13, 17.

¹² *Laçiler*, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yesevîlik tarikatı içerisinde yeni bir yapılanma olarak ortaya çıkmış olan dinî ve tasavvufî bir gruptur. Hareketin kurucusu, Sanivar isimli bir Yesevî şeyhi olup hayatının ilerleyen dönemlerinde hakkındaki suçlamalar sebebiyle Hokand hanı tarafından idam edilmiştir. Bundan sonra tarikat, yer altına çekilerek faaliyetlerini sürdürmüştür. *Saçlı İşanlar (Dervişler)* ise, Laçiler içinde 1920'li yıllarda yine bir Yesevî şeyhi olan Ebû Muttalib Gatibaldiev liderliğinde ortaya çıkan yeni bir Yesevîlik koludur. Bkz., Ocak, *Bakışlar*, s. 47-48; Yaman, *Orta Asya'dan Anadolu'ya*, s. 79-97; Kutlu, 173-174.

¹³ Burada ifade edilmelidir ki, *Dîvân-ı Hikmet* nüshalarının muhteva bakımından olduğu kadar dil bakımından da önemli farklılıklar göstermesi, nüshaların farklı şahıslar tarafından değişik sahalarda yazılmış olduğunu göstermektedir. Bkz., Eraslan, *Ahmed-i Yesevî Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2000, s. 34.

nüshaların da bir hayli değişikliğe uğradığını ifade etmektedirler.¹⁴ Döneminin bu özlü ve akıcı Türkçesi ile söylenen hikmetlerde, dinî ve ahlakî bir takım erdem ve değerler, özellikle vicdana yapılan vurgu, insana verilen değer, sosyal adalet, tasavvufun faziletleri, büyük müslüman şahsiyetleri öven ifadeler, dünya halinden ve dünyevi değerlere verilen aşırı değer ve bunları abartmaktan yakınmalar ile kıyamet ve ahiret ile ilgili konular işlenmiştir.¹⁵ Ahmed Yesevî, “bu yolla Türkler’in İslam anlayışına milli bir üslûp ve yeni bir ufuk kazandırdı”.¹⁶ *Dîvân-ı Hikmet*, yüzyıllar boyunca Türkmen kitleleri arasında çok ilgi görmüş; bu yüzden Türkistanlılar başta olmak üzere Özbekler, Kırgızlar ve Volga Türkleri gibi Doğu ve Kuzey Türkleri arasında Kur’an-ı Kerîm’den sonra dinin en önemli kaynağı haline gelmiş, adeta ikinci bir Kur’an olarak görülüp bir çeşit kutsallık kazanmıştır.

Ahmed Yesevî’nin öğretilerinden oluşan Yesevîliğe gelince, bu yola adını veren Ahmed Yesevî (562/1166-67)’nin ölümünden çok sonra oluşumunu tamamlayıp XIV ve XV. yüzyıllarda kurumsallaşmıştır. Yesevîlik, tasavvufî bir akım olarak, İslam’ın temel ahlaki prensiplerini sade Türkçe şiirlerle ifade etmeye çalışan Ahmed Yesevî’nin karizmatik kişiliği ve tasavvufî düşünceleri çerçevesinde oluşmuştur. Ahmed Yesevî’den sonra genel olarak ifade ettiğimiz bu anlayış ve eğilimler çerçevesinde teşekkül eden Yesevîlik, onun yetiştirdiği *Mansur Ata*, *Süleyman Hakîm Ata*, *Muhammed Dânişmend Zernûkî*, *Emir Ali Hakîm* ve *Baba Maçin* gibi öğrencilerinin faaliyetleri neticesinde, önce Doğu Türkistan’da, Seyhun, Buhara ve Taşkent gibi bölgelerde yayılmış, ardından Mâverâünnehir ile Hârezm gibi bölgelere girmiş; daha sonraki süreçte ise, XIII. yüzyılda Moğol istilasının önünden göç eden dervişler kanalıyla İran üzerinden Anadolu’ya ulaşmış ve Anadolu’yu da ciddi biçimde etkisi altına almıştır.¹⁷ Örnek olarak Anadolu’da XIII. yüzyılda yaşamış olan *Emîrci Sultan* (637/1240) burada Yesevîliği temsil eden Yesevî dervişlerinden biridir.¹⁸ Burada hemen ifade edilmeli ki, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar’ın pek çok Yesevî dervişini tanımakla birlikte, tasavvufî bir hareket olarak Yesevîliği ve bu harekete bağlı olan tekkeleri aynı paralelde tanıdığını söyleyebilmek, güç görünmektedir.¹⁹

Yesevîlik, teşekkülünü tamamladıktan sonra Bektaşîlik ve Nakşibendîlik gibi iki büyük Türk tasavvuf akımını da kendi içinden ortaya çıkarmıştır.²⁰ Bu süreçte Yesevîliğin yayıldığı Orta Asya’da, özellikle Kırgız ve Kazak Türkleri arasında, bizzat Ahmed Yesevî kültü, onun Türkistan’daki görkemli dergâhının varlığı ile beraber, yüzyıllar boyunca etkinlik ve ağırlığını korurken; Orta Asya dışındaki bölgelerde ise, Ahmed Yesevî’nin takipçilerine ait kültürler ön plana çıkmıştır. Bu yüzden yüzyıllar boyunca bölgede yaşayan Türk topluluklarının

¹⁴ Eraslan, *Dîvân-ı Hikmet’ten Seçmeler*, s. 40-42; ayrıca Ahmed Yesevî’nin fikirleri ve öğretisi bkz., Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 159-168; Ocak, *Bakışlar*, s. 44-46; Kutlu, 162-167.

¹⁵ Eraslan, *Dîvân-ı Hikmet’ten Seçmeler*, s. 36-37.

¹⁶ Kutlu, 167; ayrıca *Dîvân-ı Hikmet’in* otantikliği ve Ahmed Yesevî’ye aidiyetine dair tartışmalarla ilgili olarak bkz., Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 138-140; Eraslan, *Dîvân-ı Hikmet’ten Seçmeler*, s. 33-35; Z. Velidi Togan, “Yesevîliğe Dair Bazı Yeni Malûmat”, 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, İst., 1953, s. 523-528.

¹⁷ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 107-115; Ocak, *Bakışlar*, s. 37-43.

¹⁸ Bkz., Ocak, *Ortaçağ Anadolu’sunda İki Büyük Yerleşimci (Kolonizatör) Derviş Yahut Vefâiyye ve Yeseviyye Gerçeği: Dede Garkın & Emîrci Sultan (13. Yüzyıl)*, Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yay., Ank., 2011, s. 76-107.

¹⁹ Benzer bir yaklaşım için bkz., Mustafa Kara, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, Uludağ Yay., Bursa, 1993, II, 42; yeni kuşak araştırmacılardan Ahmet T. Karamustafa’nın da bu anlamda klasik görüşe ciddi itirazları vardır. Ona göre XIII. yüzyılda Anadolu’ya birkaç Yesevî şeyh ve dervişinin gelmiş olması mümkün olmakla birlikte, hep ifade edildiği gibi, çok sayıda Yesevî dervişinin buraya göç ettiği ve Yesevîliğin bu dervişler kanalıyla Türkistan ve Horasan’dan Anadolu’ya taşındığı görüşü, temelsiz bir iddiadır. Ahmet T. Karamustafa’ya göre aynı şekilde Yesevîliğin Anadolu tasavvufu ya da halk İslamının gelişmesinde çok belirleyici rol oynadığı görüşü de artık bütünüyle terk edilmelidir. Bkz., Karamustafa, 71-77, 86.

²⁰ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 125-129.

Ahmed Yesevî'ye olan ilgisi azalmadan devam etmiş, onun büyük anısına hürmetle dergâhı, Türkistan Türkleri'nin manevi başkenti olarak kabul edilmiştir.²¹ Yine bundan dolayı Ahmed Yesevî, günümüzde de Kazak, Özbek, Kırgız, Türkmen ve Tatar gibi Türk toplulukları arasında en önemli manevi bağ ve köprü durumundadır.

B) Ahmed Yesevî ile Hacı Bektaş Velî İlişkisine Dair Bazı Düşünceler

Türk düşünce ve kültür dünyasında Ahmed Yesevî gibi etkili olduğu görülen şahsiyetlerden biri de, Hacı Bektaş Velî (669/1271)'dir. Hacı Bektaş Velî'nin fikir ve kültür dünyasında yetişmiş olduğu Horasan bölgesinde etkili olan *Horasan Melâmetilik anlayışı* ile özellikle *Ahmed Yesevî ile çevresinin fikir ve öğretilerinin* büyük bir etkisi vardır.²² Burada genel olarak kabul edildiği şekilde, Ahmed Yesevî ile Anadolu kültürü ve tasavvufu arasındaki en yakın ve sıkı bağlantı, Hacı Bektaş Velî çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel kaynaklarda Hacı Bektaş Velî ile Ahmed Yesevî arasında doğrudan bir ilişkinin bulunduğu dair herhangi bir bilgiye rastlanmamakla birlikte bu ilişki, özellikle Bektaşî geleneğinin ortaya koyduğu eserlerde daha net bir şekilde ortaya koyulur. Bu noktada Bektaşî geleneğinin en önemli kaynaklarından biri olan *Vilâyet-nâme*'nin verdiği bilgiler bizim için önemlidir; zira burada Ahmed Yesevî ile ilgili verilen bilgilerin, onunla ilgili elimizdeki en eski veriler olduğu ifade edilmelidir. Ayrıca, her ikisi arasında doğrudan ilişki kuran en önemli kaynak, *vilâyet-nâme*'dir; bu yüzden *vilâyet-nâme*'de Hacı Bektaş Velî'nin Ahmed Yesevî ile biraz karmaşık da olsa, hem manevi, hem de kültürel anlamda yakın münasebetlerinin olduğu ifade edilir.

*Burada konumuz açısından tartışmaya değer olan şey, her iki düşünür arasında kabul edilen etkileşim ve bu etkileşimi ortaya çıkaran ilişki, acaba gerçekten bilfiil yaşanmış olan bir ilişki midir? yani aralarında bir pîr-mürîd ilişkisi mi vardır? yoksa böyle bir şey söz konusu olmayıp her ikisi arasında var olduğu ifade edilen bu ilişki ile kastedilen şey, bir fikir birliği ve manevi değerlerdeki ortaklıktan mı ibarettir? Acaba Hacı Bektaş Velî, Ahmed Yesevî'nin etkilemiş olduğu genç bir çağdaşı mıdır? hatta rakibi olarak görülebilir mi? Bu noktada her iki düşünür arasında ortaya çıkan ilişkilerin dayanmış olduğu tarihsel ve kültürel temeller, özellikle *vilâyet-nâme* üzerinden ele alınarak bazı tahliller yapılacaktır. Burada ilgili kaynaklar üzerinde biraz yoğunlaşınca konu ve ilişkili sorular, aydınlanmaktadır.*

Vilâyet-nâme, her şeyden önce Ahmed Yesevî ile Hacı Bektaş Velî ilişkisine çok önemli bir yer ayırmaktadır. Ahmed Yesevî'den öncelikle başka hiç kimse ile ilgili olmayan ve başka hiçbir kişiye gösterilmeyen övgü dolu sözler ve saygıyla bahsedilir. Esasında bu durum bile, Bektaşî geleneği ile Ahmed Yesevî arasındaki ilişkiyi ve doğrudan ortaya çıkan bağları görmeye yeterlidir. Bu yüzden eserde Ahmed Yesevî ile ilgili "*Doksan dokuz bin Türkistan pîrinin ulusu*" ve "*Pîrlerin pîri*" gibi övgü dolu ifadeler kullanılıp sıklıkla onun menkıbeleri anlatılır. Ayrıca *vilâyet-nâme*'ye göre Ahmed Yesevî, çok bilgili ve alim bir kişi olduğundan dolayı hiç kimse, onun karşısına çıkarak onunla tartışmaya cesaret edememiştir, yine çok zâhit bir kimse olduğundan dolayı hayatının her anı ibadetle geçmiştir.²³

Vilâyet-nâme'ye bakıldığında Ahmed Yesevî, soy olarak Muhammed b. el-Hanefiyye'nin neslinden geldiğinden dolayı seyyid olarak kabul edilir. On iki imamların sekizincisi olan Ali Rıza'dan icazet almış; sadece icazet almakla kalmayıp bunun yanında Ali Rıza'dan Hz. Muhammed ve Hz. Ali'den emanet kalan elif-i tâc, hırka, çerağ, sofrası, yeşil

²¹ Yaman, *Orta Asya'dan Anadolu'ya*, s. 35.

²² Bkz., Harun Yıldız, "Hacı Bektaş Velî'nin İslam Yorumu Üzerine Bazı Çözümlemeler", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 13, (2017), s. 2-7.

²³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, İnkılap Kitabevi, İst., 1995, s. 5, 9, 14, 19.

alem ve seccade gibi çeşitli nişan ve kutsal emanetleri de almıştı.²⁴ Arkasından Türkistan bölgesine gidip orada Yesi şehrine yerleşmiş, orada pek çok öğrenci yetiştirdiği için kendisine “*Doksan dokuz bin Türkistan pîrinin ulusu*” demişlerdi. Ahmed Yesevî, yukarıda ifade edildiği gibi, mürşitliğinin yanında meslek olarak tahtadan kaşık, kepçe ve keşkül yapardı. Bir öküzü olduğu, heybesini onun sırtına yükleyerek pazara çıktığı ve geçimini böyle sağladığı ifade edilmektedir.²⁵ Vilâyet-nâme'nin anlatımları ile ilişkili olarak teşekkül eden Bektaşî geleneği, bu noktada bize, Ahmed Yesevî ile ilgili menkıbevî mahiyette daha pek çok bilgi vermektedir. Bu yüzden olsa gerek, XVI ve XVII. yüzyıllarda Bektaşî geleneğinin dışında yazılmış olan bazı kaynaklarda da Hacı Bektaş Velî, Ahmed Yesevî'nin müridi olarak gösterilir.²⁶ Ayrıca vilâyet-nâme'nin dışında, Hacı Bektaş Velî'nin yaşadığı zaman dilimine daha yakın olan Ebû'l-Ferac Vâsıtî (744/1343)'nin de bu ilişkiyi ifade etmiş olması, sözünü etmiş olduğumuz bu durumu daha da teyit etmektedir.²⁷

Vilâyet-nâme, yakından incelendiğinde, Ahmed Yesevî ile Hacı Bektaş Velî arasındaki ilişkinin karmaşık olduğu ve bu realitenin üç ayrı yolla ifade edildiği görülmektedir. *Bu yollardan ilki*, her ikisi arasında doğrudan doğruya bir bağlantı kurarak bu ilişkiyi ortaya koyar. Burada her iki düşünür arasındaki zaman boyutu dikkate alınmaz. Öyle ki bu yüzden esere bakıldığında, Hacı Bektaş Velî'yi *Diyâr-ı Rûm* olarak adlandırılan Anadolu'ya irşad etmek, yani İslam'ı yaymak ve Anadolu'yu aydınlatmakla görevlendiren kişinin bizzat Ahmed Yesevî olduğu ifade edilir. Bu bağlamda Türkistan'ın ulu pîri Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî'ye şunları söyler:

“*Ya Bektaş, tam olarak nasibini aldın. Müjde olsun ki kutbu'l-aktâb'lık senindir; kırk yıl hükümün vardır. Şimdiye dek bizimdi, bundan sonra senindir. Biz, bu yokluk yurdunda çok eğlenmeyiz, ahirete gideriz. Var, seni Rûm'a saldı, Sulucakarahöyük'ü sana yurt verdik, Rûm abdallarına seni baş kılıp serçeşme eyledik. Rûm'da gerçek erenler, budalalar, sarhoşlar çoktur, artık hiçbir yerde eğlenme, hemen yürü*”.²⁸

Yine bu yüzden olsa gerek, Bektaşî geleneğinin en önemli kaynaklarından biri olan Hacım Sultan vilâyetnâmesi'nde de Hacı Bektaş Velî, doğrudan doğruya Ahmed Yesevî'nin halifesi olarak gösterilir ve Hacı Bektaş Velî vilâyet-nâmesi'nde Lokmân-ı Perende ile Hacı Bektaş Velî arasında geçtiği ifade edilen olay ve menkıbeler, burada doğrudan doğruya Ahmed Yesevî ile Hacı Bektaş Velî arasında geçmiş gibi anlatılır.²⁹ Ayrıca aynı geleneksel kabul, Bektaşî kültür geleneğinin diğer bazı önemli kaynaklarında da görülmektedir.³⁰ Tüm bunlarla birlikte, Bektaşî geleneğinde önemli ölçüde kabul gördüğü anlaşılan bu görüşün tarihsel gerçeklerle uyuşmadığı ortadadır.

Ahmed Yesevî ile Hacı Bektaş Velî, aynı dönemlerde yaşamadıklarından dolayı, tarihsel anlamda bir araya gelip görüşmeleri mümkün olmadığına göre, aralarında olduğu ifade edilen bu yakın ve sıcak ilişki, dolaylı yollarla gerçekleşmiş olmalıdır. Zira Ahmed Yesevî'nin vefat ettiği yıl olan 1167 tarihinde Hacı Bektaş Velî, daha henüz hayatta değildir.

²⁴ Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, s. 15-16.

²⁵ Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, s. 14.

²⁶ Örnek olarak Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, Dersaadet Matb., İst., 1277/1860, V, 53-54; Evliyâ Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, (Haz. Robert Dankoff, Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman), Yapı Kredi Yay., İst., 2006, I, 38; III, 12.

²⁷ Bkz., Vâsıtî, *Tiryâku'l-Muhibbîn fi Hırkati Meşâihi'l-Ârifîn*, el-Matbaatu'l-Mudâriyyetu'l-Behiyye, Mısır, 1305/1887, s. 47-48.

²⁸ Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, s. 16.

²⁹ Uşakî, *Hacım Sultan Velâyetnâmesi ve Ocakları*, (Der. Derviş Burhan, Haz. İsmail Özmen), Dumat Ofset, Ank., 2009, s. 109-110, 111-114.

³⁰ Bkz., Ahmed Rıf'at Efendi, *Mir'âtu'l-Makâsîd fi Def'i'l-Mefâsîd*, İbrahim Efendi Matb., İst., 1293/1876, s. 179-180; Ahmed Rıf'at Efendi, *Bektâşî Sırrı*, Bekir Efendi Matb., Dersaadet, 1325/1909, I, 81-82; ayrıca Ahmed Yesevî ile ilgili Bektaşî an'anesi için bkz., Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 75-80.

Öyle ki Hacı Bektaş Velî'nin doğumu, 1200'lü yılların başlarındadır. Bu yüzden Hacı Bektaş Velî'nin Ahmed Yesevî'nin doğrudan öğrencisi ve müridi olması, en azından tarihsel ve kronolojik sebeplerle mümkün görünmemektedir. *Acaba Bektaşî geleneği, neden böyle bir kabulü, önemli ölçüde benimsemiş ve bunu tarihsel bir gerçek gibi ortaya koymuştur?* Bu noktada geleneğin tarihsel gelişmeler ve süreç içerisinde Hacı Bektaş kültünü Ahmed Yesevî ile buluşturma çabası başta olmak üzere çok farklı şeyler söylemek mümkündür.

Vilâyet-nâme'nin ortaya koyduğu ikinci yol, Ahmed Yesevî ile Hacı Bektaş Velî arasındaki zaman boyutu dikkate alınarak, her ikisi arasında var olan bağlantının, Ahmed Yesevî'nin önemli öğrencilerinden biri olan *Lokmân-ı Perende* ile kurulmasıdır. Bu yüzden Hacı Bektaş Velî'yi, manevî yönden Ahmed Yesevî'nin önemli halifelerinden biri olan Lokmân-ı Perende'nin yetiştirdiği ifade edilir.³¹ Bu yol, bize göre daha doğru ve gerçekçi görünmektedir. Bu noktada Hacı Bektaş Velî, babasının isteği üzerine uzun zaman dağlarda meczûbâne bir hayat yaşadktan sonra Nişâbü'r'a yerleşmiş olan Şeyh Lokmân-ı Perende'nin yanında tasavvufi/manevî bir eğitim görür.³² Lokmân-ı Perende, zâhir ve bâtin ilimlerinde çok derinleşmiş bir sûfi/düşünür olduğundan dolayı, aynı zamanda büyük bir saygınlığı vardı. Perende lakabını da, Ahmed Yesevî'den, hatta bir başka rivayette Muhammed b. el-Hanefiyye'den almıştı.³³ Bu süreçte Hacı Bektaş Velî, Lokmân-ı Perende'den almış olduğu derslerle özellikle manevî/tasavvufî alanda kendini çok iyi yetiştirmiştir.³⁴

Burada ifade etmemiz gereken bir şey var ki o da, Ahmed Yesevî'nin bu isimde bir halifesi olduğu vilâyet-nâme'nin dışında diğer geleneklere ait başka kaynaklarda geçmemektedir. İşte bu şekilde Hacı Bektaş Velî, Lokmân-ı Perende'nin yanında ilmî tahsil ve manevî eğitimini tamamlamış olup bu yolla yaşadığı sürece Ahmed Yesevî'nin öncülük ettiği Yesevî kültür ve geleneklerini temsil etmiş ve çevresine de bunları telkin etmiştir. Alevî/Bektaşî geleneği de tarihsel olarak bu gerçeği kabul ederek Hacı Bektaş Velî'yi Yesevî kültür ve geleneklerinin temsilcisi ve taşıyıcısı olarak görmüş ve bu otantik çizgiyi yüzyıllar boyunca sürekli vurgulamıştır.³⁵

Vilâyet-nâme'nin bu çerçevede ifade ettiği bir yol daha var ki o da, bir ölçüde ikinci yola yakın olmakla birlikte, Hacı Bektaş Velî'nin, yine Ahmed Yesevî'nin halifelerinden biri olan meczûb bir Türkmen şeyhi *Kutbüddîn Haydar* (618/1221-22)'dan tasavvufî neşve almasıdır. Burada Lokmân-ı Perende'nin yerini Kutbüddîn Haydar almıştır. Kutbüddîn Haydar, bilindiği gibi, Yesevîlik ile ilgisi olmakla beraber, daha çok Kalenderîlik kökenli tasavvufî bir hareket olan Haydarîliğin kurucusudur.³⁶ Burada da sanki var olan bazı problemler, göz önünde bulundurularak kısmen, aradaki zaman boyutunun dikkate alındığı görülmektedir. Ne var ki bu görüş, Bektaşî geleneğinde ilginç biçimde çok fazla kabul görmemiştir.

³¹ Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, s. 5.

³² Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, s. 5-6; Ahmed Rıf'at Efendi, 179.

³³ Ahmed Rıf'at Efendi, 179; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 76-77.

³⁴ Burada ifade edilmelidir ki, Lokmân-ı Perende'yi Ahmed Yesevî halifesi olarak sunan tek kaynak, vilâyet-nâme olup başta Bektaşî geleneğine ait olmak üzere diğer kaynaklar, Vilâyet-nâme'nin bu iddiasını pek de kabul etmezler. Bkz., Karamustafa, 73-74; ayrıca Hacı Bektaş Vilâyet-nâme'lerinde Lokmân-ı Perende ile ilgili olarak bkz., Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, s. 5-7; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 76-77.

³⁵ Bu çerçevede Alevî/Bektaşî geleneğindeki Hacı Bektaş algısı için bkz., Yıldız, *Geleneksel Algıdan Gerçekliğe Hacı Bektaş Velî Tarihsel Bir Yaklaşım*, Çizgi Kitabevi Yay., Konya, 2016, s. 87-106.

³⁶ *Haydarîlik*, Yesevîlik ile Kalenderî geleneklerinin birleştirilmesi suretiyle Kutbüddîn Haydar tarafından XII. yüzyıl sonlarında İran'da kurulmuş olan heterodoks bir Türkmen tarikatıdır. Zamanla Anadolu'dan Hindistan'a kadar uzanan geniş coğrafyada Türkmenler başta olmak üzere pek çok tarafa sahip olmuştu. İran'da da ilk mutasavvıf-Şii zümrelerin Kutbüddîn Haydar'a mensup olan bu grup olduğu tahmin edilmektedir. Bkz., Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, (Çev. Tahsin Yazıcı), Milli Eğitim Basımevi, İst., 1964, I, LXXIV-LXXV; Ocak, *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yay., İst., 1996, s. 178; Köprülü, "Anadolu'da İslamiyet", *Dârul-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, II/4-5-6, İst., 1338-1922, s. 54.

Sonuç

Bektaşî geleneklerinin kaynak ve kökenleri, önemli ölçüde Yesevî fikir ve öğretilerine dayanmakla beraber bu geleneğin temel kaynağı olan Vilâyet-nâme, bu anlamda Ahmed Yesevî ile Hacı Bektaş Velî arasındaki ilişkinin karmaşıklığının ve özellikle zaman boyutundan kaynaklanan problemin farkında olduğundan dolayı üç farklı yolu öne çıkarmaktadır. Bu yollardan en makul ve doğru olanı ise, ikinci ve üçüncü yol, özellikle ikinci yol olarak gözükmekte olup Ahmed Yesevî ile Hacı Bektaş Velî arasındaki yakın ilişkinin bu şekilde formüle edilmesi, tarihsel gerçeklere daha uygun görünmektedir.

Ahmed Yesevî öğretilerinin Hacı Bektaş Velî üzerinde etkili olduğu ortadadır. Dolayısıyla Hacı Bektaş Velî'nin, asıl olarak Ahmed Yesevî okulunun düşünce ve disiplini içerisinde yetiştiği ve esas manevî mürşidinin Ahmed Yesevî olduğu gerçeği de çarpıcı biçimde ortaya çıkmaktadır. Burada Ahmed Yesevî ile Anadolu'daki din ve tasavvuf geleneği arasındaki en çarpıcı bağlantının Hacı Bektaş Velî üzerinden gerçekleştiği söylenebilir. Bu yüzden olsa gerek Hacı Bektaş Velî, öncelikle yetişmiş olduğu Horasan çevresinde ve önemli ölçüde Anadolu'da, Ahmed Yesevî çizgisini devam ettiren derviş zümreleri ile manevî ve fikri bir birliklik oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, (Çev. Tahsin Yazıcı), Milli Eğitim Basımevi, İst., 1964.
- Ahmed Rıf'at Efendi, *Mir'âtu'l-Makâsîd fî Def'i'l-Mefâsid*, İbrahim Efendi Matb., İst., 1293/1876.
- Ahmed Rıfkı, *Bektâşî Sırrı*, Bekir Efendi Matb., Dersaadet, 1325/1909.
- Bice, Hayati, *Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî*, İnsan Yay., İst., 2011.
- Eraslan, Kemal, *Ahmed-i Yesevî Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2000.
- _____, "Yesevî'nin Fakr-nâme'si", *İÜFTDED.*, XXII, İst., 1977, (ss. 45-120).
- Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, (Haz. Robert Dankoff, Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman), Yapı Kredi Yay., İst., 2006.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kühû'l-Ahbâr*, Dersaadet Matb., İst., 1277/1860.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Vilâyet-nâme Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, İnkılap Kitabevi, İst., 1995.
- Güzel, Abdurrahman, *Ahmed Yesevî'nin Fakr-Nâme'si Üzerine Bir İnceleme*, Öncü Kitap Yay., Ank., 2007.
- Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Uludağ Yay., Bursa, 1993.
- Karamustafa, Ahmet T., "Yesevîlik, Melâmetîlik, Kalenderîlik, Vefâîlik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler Kaynaklar-Doktrin-Âyin ve Erkân-Tarikatlar-Edebiyat-Mimari-İkonografi-Modernizm*, (Haz. A. Yaşar Ocak), Türk Tarih Kurumu Yay., Ank., 2005, (ss. 61-88).
- Kenzhetayev, Dossay, "Hoca Ahmet Yesevi: Yaşadığı Devir, Şahsiyeti, Tarikatı ve Tesiri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, XLIV, Ank. 2007, (ss. 11-36).
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yay., Ank., 2009.
- _____, *Türk Tarih-i Dînisi*, (Haz. Metin Ergun), Akçağ Yay., Ank., 2005.
- _____, "Anadolu'da İslamiyet", *Dâru'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, II/4-5-6, İst., 1338-1922, (ss. 35-129).
- _____, "Ahmed Yesevî", *İA*, I, İst., 1978, (ss. 210-215).
- Kutlu, Sönmez, *Türkler ve İslâm Tasavvuru*, İSAM Yay., İst., 2011.
- Ocak, A. Yaşar, *Babaîler İsyamı*, Dergâh Yay., İst., 1996.
- _____, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yay., İst., 1996.

___ *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci (Kolonizatör) Derviş Yahut Vefâiyye ve Yeseviyye Gerçeği: Dede Garkın & Emîrci Sultan (13. Yüzyıl)*, Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yay., Ank., 2011.

Togan, Z. Velidi, "Yesevîliğe Dair Bazı Yeni Malûmat", 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, İst., 1953, (ss. 523-528).

Uşakî, Ali b. Hacı Mustafa, *Hacım Sultan Velâyetnâmesi ve Ocakları*, (Der. Derviş Burhan, Haz. İsmail Özmen), Dumat Ofset, Ank., 2009.

Vâsıtî, Takıyyuddîn Ebû'l-Ferac, *Tiryâku'l-Muhibbîn fî Hırkati Meşâihi'l-Ârifîn*, el-Matbaatu'l-Mudâriyyetu'l-Behiyye, Mısır, 1305/1887.

Yaman, Ali, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevilik, Alevilik, Bektaşilik*, Elips Yay., Ank., 2006.

Yıldız, Harun, *Geleneksel Algıdan Gerçekliğe Hacı Bektaş Velî Tarihsel Bir Yaklaşım*, Çizgi Kitabevi Yay., Konya, 2016.

___ "Hacı Bektaş Velî'nin İslam Yorumu Üzerine Bazı Çözümlemeler", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 13, (2017), (ss. 1-9).